augalų priemaišomis molio masėje, neornamentuotos. Manoma, kad tai ankstyvojo neolito gyvenvietė.

Pažeimenės I gyvenvietė yra Švenčionių raj., Žeimenio ežero V krante, 100 m piečiau Pažeimenės kaimo. Čia ant Žeimenio ežero pirmos terasos surinkta 17 nuoskalų ir 3 skeltės. Viena skeltė retušuota plokščiu retušu. Šurfuojant kultūrinio sluoksnio neaptikta.

Santaka, Vilniaus raj., Nemenčinės apyl. Kairėje Neries pakrantėje, priešais Žeimenos žiotis, 60 m į PV nuo kaimo, smėlėtoje kalvelėje buvo aptiktos 3 retušuotos skeltės ir 13 nuoskalų. Toje vietoje buvo iškasta 7 m ilgio ir 1 m pločio perkasa. 20-30 cm gylyje aptikta dar 20 nuoskalų, iš jų 2 retušuotos. Čia pat rasta 12 šukių. Puodų šukės sunkios, storos, jų molio masėje daug grūsto granito, paviršius nežymiai brūkšniuotas. Kultūrinis sluoksnis nežymus, o vietomis jo visai nėra. Ten, matyt, yra brūkšniuotosios keramikos gyvenvietės liekanos.

NEOLITO GYVENVIETĖS NIDOJE TYRINĖJIMAI 1976 ir 1977 METAIS

Rimutė Rimantienė

Nidos gyvenvietės tyrinėjimai buvo pradėti 1973 m.[1] 1976 m. tyrinėta gyvenvietės P ir R dalis, pratęsiant tomis kryptimis 1974-1975 m. tyrinėtuosius plotus, siekiant išaiškinti gyven-

---

[1] Rimantienė R. Neolito gyvenvietė Nidoje. – Kn.: ATL. V., 1978, p. 5-10; Римантене Р., Гиринингкас А. Раскопки поселения каменного века у с. Нида на Куршской косе. В кн.: АО 1974 года. М., 1975, с. 409-410; Римантене Р., Багушене О. Раскопки поселения эпохи камня у с. Нида на Куршской косе. – В кн.: АО 1975 года. М., 1976, с. 442-443; Римантене Р., Багушене О., Гиринингкас А. Раскопки у с. Нида на Куршской косе. – В кн.: АО 1976 года. М., 1977, с. 430.

vietės ribas. 1976 m. tyrinėtojo ploto PV dalyje (1 perkasa) kultūrinis sluoksnis slūgsojo 30–50 cm gylyje ir buvo tik 10 cm storio, šviesiai pilkos spalvos. Be radinių, jokių kitų gyvenvietės pėdsakų nebuvo išlikę. Toliau į P sluoksnis dar tęsiasi. 2 perkasa apėmė gyvenvietės PR dalį (1–3 plotai) ir į R (4–5 plotai). Joje į PR ir į R visur prieita iki vandens. Kultūrinis sluoksnis čia slūgsojo pradedant nuo 100 cm gylio, o R pusėje jis buvo pasiekiamas tik zondu 300 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Tuo tarpu gruntinio vandens lygis buvo 140 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Kultūrinis sluoksnis pilkos spalvos, su angliukais bei suodžiais. Matyt, jis nukentėjęs nuo potvynių ir žemės slinkimo. Tai rodo ploni skersiniai suodžių sluoksneliai, staiga krintantys vandens link, ir balto smėlio intarpai. Radiniai koncentravosi taip pat daugiausia sluoksnio apačioje. Patsai sluoksnis buvo nuo 15 iki 50 cm storio.

Po kultūriniu sluoksniu, dažniausiai šalia židinių, buvo pastebėta stulpaviečių, tačiau rekonstruoti pastatų šiuose plotuose nepavyko. Židiniai taip pat tebuvo išlikę kultūrinio sluoksnio dugne. Ryškesnės buvo 7 židinių liekanos. Viršutinioji židinio dalis paprastai būdavo nuardyta, likusi tik apatinioji, vos kelių cm (iki 10 cm) storio. Židiniai dažniausiai ovalinės formos, plačiausioje vietoje 55–120 cm skersmens. Juos žymėjo rausvo perdegusio smėlio ar priemolio dėmės suodinais pakraščiais. Židiniuose būdavo perdegusių kauliukų bei žuvų ašakų. Atskiri akmenys, rasti židiniuose, buvo skirti tik puodams paremti, o ne židinio konstrukcijai. Židinių suodžiai ir angliukai dažnai randami išplauti toliau nuo jų.

1977 m. tyrinėta gyvenvietės dalis, esanti į Š nuo anksčiau tyrinėtų plotų, palikus netyrinėtą 20 m pločio tarpą, nes Š

pusėje 1975 m. perkasa buvo nusmegusi į vandenį. Paaiškėjo, kad ir iš Š kultūrinis sluoksnis taip pat staigiai leidosi žemyn. Tarpą tarp šių perkasų keliose vietose pragręžus, paaiškėjo, kad tenai kultūrinio sluoksnio nėra, o apie 300 cm gylyje pasirodo pilkas marių sluoksnis. Atrodo, kad tarp šių plotų bus įsiterpusi marių įlanka, kuri siekia ir visą tyrinėtųjų plotų R pakraštį.

Tyrinėtojo ploto V dalyje kultūrinis sluoksnis buvo vos žymus, šviesiai pilkas, apie 15-20 cm storio, 20-55 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Toliau į R sluoksnis pasirodė apie 100 cm gylyje ir siekė iki 50 cm storio. Jame taip pat matyti plovimo ir slinkimo žymės. Įlankos pakraščiuose, tyrinėtojo ploto P pusėje, plonas kultūrinis sluoksnis gulėjo virš marių dugno sluoksnio, todėl radiniai koncentravosi pilkojo sluoksnio paviršiuje. Šiame plote atkasti 23 židiniai ir konstatuoti dar keleto suardytų židinių pedsakai. Židiniai buvo nuo 60 iki 200 cm skersmens, dažniausiai apskriti. Išlikę tebuvo jų dugnai - perdegusio smėlio ploteliai, pakraščiais apjuosti suodžių juosta. Tik vieno židinio, 110 cm skersmens, išlikusi 60 cm gylio duobė su daugeliu suodžių, priemolio ir smėlio tarpsluoksnių. Rasti dvisluoksnis ir trisluoksnis židiniai. Šalia židinių buvo nemaža stulpaviečių. Kai kur buvo galima atsekti keturkampių pastatų planus su pėdžių eile išilgai.

Į Š iki nežymios pakilumėlės nutęsta siau..a bandomoji perkasa ir plotas vėl išplėstas. Kultūrinis sluoksnis čia gulėjo virš pilko įlankos sluoksnio, be radinių. Į Š jis smego gilyn. Radinių pasirodė ir įlankos sluoksnyje, kuris nusmego žemiau grunтinio vandens lygio. Šiame plote nei židinių, nei stulpaviečių nebuvo.

Iš viso 1976 m. atkastas 792 m^2 plotas, o 1977 m. - 786 m^2. Likusi nekasta dalis tarp Š ir P 1977 m. ploto, dar neišaiškintos visos įlankos ribos ir jų kaita.

Didžioji dalis abiejų metų radinių buvo puodų šukės, kurių priskaičiuota apie 46 000. Šukės labai sujauktos vėlesnių sluoksnio persistūmimų, todėl vienoje vietoje retai randami didesni puodų gabalai. Kartojasi puodų formos, pažįstamos iš ankstesnių Nidos kasinėjimų. Daugumą sudaro virvelinės taurės, ant kaklelio papuoštos skersinėmis virvelių juostelėmis. Ši juosta petelių srityje kartais baigiama įvairių įspaudėlių eilutėmis. Taurės yra kelių formatų: didelės (daugiau kaip 20 cm skersmens anga), vidutinės (15-20 cm skersmens) ir mažos (iki 15 cm skersmens). Mažųjų tarpe pasitaiko ir visai miniatiūriškų puodelių - 6 cm skersmens anga. Didelę grupę sudaro įvairūs apskriti gilūs ir plokšti dubenys, dažniausiai puošiami tik keliomis virvelių eilutėmis pakraštyje. Stambūs plačiaangiai puodai siauru dugniuku paprastai puošiami tik ąsomis, kartais gnaibyta juostele aplink briauną. Kai kurių šių puodų dugnuose išlikę pintinio demblio atspaudai. Vienoje vietoje 1976 m. perkasoje rasti suvirtę 7 tokių puodų gabalai. Būdingi ir pailgi dubenėliai - šviestuvai, kurių rasta ir ovalinių, ir laivelio pavidalo. Jie retai puošiami. Amforų išliko tik maži fragmentai, nes jų sienelės paprastai labai plonos. Amforų kakleliai kartais puošiami virvučių eilutėmis, kartais įspaudais. Pasitaikė amforų trikampiais įspaudėliais papuoštais peteliais. Be to, rasta savitų mažyčių puodynėlių susmaugtais kakliukais ir išriestais pilveliais, dažnai papuoštų ypač gražiais raštais. Iš ypatingesnių minėtina viena maža šukelė su puse žmogaus figūrėlės, įspaustos plona virvele.

Smulkūs ginklai bei darbo įrankiai gaminti iš titnago, retkarčiais iš kvarco ar net klinties. Titnagas arba vietinis, randamas pajūryje mažų rieduliukų pavidalu, arba įveztinis, daug geresnės kokybės. Ir vienos, ir kitos medžiagos dirbinėliai smulkūs, skaldytiniai, kurių masta 50, išnaudoti, kiek tik buvo galima. Beveik nėra gerų plačių skelčių. Didžiąją radinių dalį sudaro neretušuotos nuoskalos, kurių surinkta per abu kasinėjimų sezonus 2436. Iš jų 166 paretušuotos. Būdinga, kad ir neapdirbtosios neretušuotosios dažnai buvusios naudotos darbui. Matyt, buvo didelis titnago trūkumas. Palyginti su nuoskalomis, skelčių labai maža - 79. Iš jų 36 yra šiek tiek retušuotos. Tačiau dauguma jų trumpos ir kreivos, matyt, skeltos nuo blogai paruošto titnago skaldytinio. Šalia jų galima paminėti tik 7 peilius - tai syklingas gerai retušuotas skeltes.

Pagrindiniai darbo įrankiai, kuriems buvo vartojamas titnagas, buvo kaltelių ašmenėliai. Jų surinkta 162. Tai visiškai mažiukai (kai kurie vos 1 cm ilgio ir kelių mm pločio) įtveriamojo kirvelio ar skeltelio formos dirbinėliai, kurie buvo vartojami įstatyti į raginį ar medinį kotą. Dažniausiai jie gaminami iš titnago, tačiau pasitaikė iš kvarco ir net iš klinties. Iš jų 9 buvo gludintais ašmenimis. Antrą, stambesnę titnago dirbinių grupę sudarė grąžteliai, kurių surinkti 52. Tai trikampio pjūvio viršūne dirbinėliai. Dažniausiai randami sulūžę egzemplioriai. Tuo tarpu rėžtukai - retas radinys: rasti tik 2, vienas jų buvo gludintas. Trečioji, svarbiausioji, dirbinių grupė - gremžtukai, kurių surinkta 33. Visi jie padaryti iš gero įveztinio titnago, 12 jų ašmenys buvo gludinti. Šalia jų minėti panašūs į gremžtukus dirbinėliai, kurių rasti 5, 4 gramdukai ir 6 tribriauniai pailgi dirbiniai, iš kurių 2 buvo

gludinti.

Iš titnago gamino ir strėlių antgalius, tačiau dažnai iš prastos vietinės medžiagos, net iš kvarco ar klinties. Pagrindinė antgalio forma - trikampis arba širdinis antgalis. Jų surinkta 9. Atrodo, kad dar 7 egzemplioriai buvę ruosiniai antgaliams. Iš kitų tipų minėtina tik po vieną egzempliorių: rombinis antgalis (ir galbūt jam vienas ruošinys), lancetinis, pailgas ir trapecinis. Šalia jų rasti 3 netipiškos formos smaigai.

Kirveliai buvo gaminami iš įveztinio gero titnago ir vietinių akmenų rūšių. Titnaginiai kirveliai, matyt, buvo brangināmi, tad nepasitaikė nė vieno sveiko. Greičiausiai jų nuoskalos buvo vartojamos kitiems dirbiniams gaminti. Apie kirvelius byloja 16 gludintų kirvelių nuoskalų, iš kurių 3 buvo perdirbta į kitus įrankius: 1 gremžtukas, 1 tribriaunis dirbinys, 1 kaltelio ašmenėlis.

Akmeninių kirvių ir skobtų bei jų fragmentų surinkta 30. Tai daugiausia įtveriamieji kirveliai, pagaminti iš vietinės medžiagos, trapecinės formos ir ovalinio arba keturkampio skersinio pjūvio. Dažniausiai vartoti vidutinio kietumo akmenys, tačiau pasitaikė keletas iš visai minkštų medžiagų (klinties, smiltainio). Iš kietų medžiagų gaminami dažniausiai skobteliai. Jie būna keturkampio pjūvio, ryškiai išskobtais ir gerai gludintais ašmenimis arba ovalinio pjūvio, dažnai tik aptašyta pentimi ir gerai gludintais, vienoje pusėje nuleistais ašmenimis. Kirvius buvus su skyle kotui rodo tik keli fragmentai. Visi jie pagaminti iš kietų akmenų rūšių ir, atrodo, buvę kovos kirviai: tai yra išgręža, kovos kirvio ašmenų dalis ir du ruošiniai plokštiems laiviniams kirviams.

Akmeninių įtveriamų kaplių surinkta 20. Dažniausiai jie būna trapecijos, keturkampio arba ovalo pavidalo, paviršius aptašytas, kartais labai kruopščiai, o kartais tik apskaldytas. Gludinama mažai. Rastas ir vienas gyvatgalvio kaplio gabalas su ryškiai iškilusiu gūbriu.

Be to, surinkta 15 galąstuvų ir jų dalių, pagamintų iš rausvo arba pilko smiltainio. Dalis jų buvo vartojama kaip trinamosios girnelės. Tai patvirtina ir rutuliniai akmeniniai trintuvėliai, kurių surinkta 15. Tai labai vienodi dirbiniai, apie 5-6 cm skersmens, paprastai rutulinės formos, nutrintomis įvairiomis plokštumomis. Tik vienas mažas (apie 3,5 cm skersmens) dirbinėlis buvo taisyklingo kubo pavidalo.

Rasta labai daug akmeninių tinklo pasvarų bei jų dalių, iš kurių parvežta 160. Visi jie padaryti iš plokščių nedidelių gargždo akmenėlių. Pagrindinė forma yra trikampė su trijose vietose išskeltomis kraštinėmis. Daug rečiau randami ovaliniai pasvarai, dviem išskeltomis kraštinėmis. Retkarčiais pasvarai, pagaminti iš klintiės, turi pragręžtą skylutę. Inkarams vartoti stambūs akmenys, per viduri įveržti.

Nemaža rasta gintaro gabaliukų ir nuoskalų. Dirbinių nedaug - 22 radiniai. Iš jų 6 buvo ruošiniai ir nesiškūs fragmentai, 6 vamzdeliniai karoliai bei ruošiniai jiems, 6 grandelių fragmentai, 4 kabučiai bei jų dalys.

Tyrinėjimai patvirtino, kad Nidos gyvenvietė priklausė Pamarių kultūros vėlyvajai fazei, tai yra II tūkstantmečio pr. m. e. pradžiai. Pagal radinių išsidėstymą galima spręsti, kad visas plotas buvo apgyventas ne vienu laiku. Ankstyvesnioji gyvenvietės dalis buvusi R pusėje, pačioje marių pakrantėje. Kylant marių vandens lygiui, gyvenvietė traukėsi į V, o R pakraščiai po